

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallennettu versio.
Rinnakkaistallenteen sivuasettelut ja typografiset yksityiskohdat
saattavat poiketa alkuperäisestä julkaisusta.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Mattila, N., Muuttoranta, K. & Vinblad, S. 2020. Peltoporokoiran käytön tehostaminen. Poromies. 87 (2), 30-35.

Maatilan lammaskoira opetettiin peltoporokoiraksi. Innokas koira on saanut olla siirtämässä poroja myös muiden kuin omistajansa kanssa. Suuret, aidatut alueet on helppointa selvitellä koiran kanssa. Kuva Niina Mattila.

PELTOPOROKOIRAN KÄYTÖN TEHOSTAMINEN (PEPOKO) -HANKE

PELTOPOROKOIRAN KÄYTÖN TEHOSTAMINEN

Teksti Niina Mattila, Kirsi Muuttoranta ja Sanna Vinblad.

Muut maankäyttömuodot vähentävät ja pirstaloivat porolaitumia. Porot siirtyvät paikkoihin, joissa niille on suojaa ja ruokaa. Aukealla pellolla porot näkevät pedot ja voivat syödä turvallisesti.

Poronhoitolaki velvoittaa paliskuntaa hoitamaan poroja siten, että laidunnus ei aiheuta vahinkoa maataloudelle, taimikoille tai vakinuiten asuntojen pihoille. Miten porot saadaan pidettyä poissa pelloilta? Aitaamisen lisäksi on myös muita ratkaisuja: koira on tehokas työkalu peltoporojen siirtämisessä.

Koulutettu koira on tehokas työkaveri

Hyvä koira on painonsa arvosta kultaa ja tehokas työkaveri porohommissa. Koulutettu ja kokenut koira on helppo ottaa mukaan porotöihin. Työkoiran koulutus alkaa jo pentuna, mutta vanhakin koira oppii uusia tapoja. Koiran monikäyttö porotöissä

Pennun tututtaminen poroihin kannattaa tehdä varovasti. Isänän syli on turvallinen paikka tutustua maailmaan.
Kuva Jenna Vitikka.

on mahdollista. Peltoporotöihin liittyvä koulutus ei poikkea muihin porotöihin kouluttamisesta. Kaikki lähtee hallinnasta ja hallitusta kuljettamisesta, jonka jälkeen vauhtia, voimaa ja itsenäistä tekemistä voidaan lisätä.

Minna Mäntyranta-Mustonen kouluttaa työkseen porokoiria. Seuraava koiran kouluttamisesta kertova teksti pohjaa hänen haastatteluunsa (talvi 2020):

- Peltoporokoiran koulutus alkaa jo pentuna, jolloin siihen luodaan suhde. Pentua ei jätetä häkkiin, vaan se otetaan mukaan metsään. Samalla voidaan opettaa pennulle luoksetuloa ja taukojen pitämistä. Sen ei anneta jahdata autoja eikä lintuja. Yhdessä kulkeminen vahvistaa suhdetta ja pentu leimautuu tulevaan työkaveriin.

- Mitä pienempänä koiran oppii olemaan porojen kanssa, sen parempi. Samalla se oppii laumanlukua. Poroista näkee, millainen energia ja asenne koiralla on poroja kohtaan.

- Koiran on opittava kuuntelemaan ohjaajan käskyjä, mutta koiralle ei saa sanoa liian kovasti. Koiran häntä ja asento kertoo asenteesta poroja kohtaan ja korvista näkee, kuunteleeko koiraa ohjaajaansa. Kun koiraa oppii lukemaan poroja, se osaa suhteuttaa omia toimintaansa porojen mukaan. Laumanluvun lisäksi koiraa oppii erilaisia vaikutusmahdollisuuksia, kuten haukku, liike, energia, katse, vauhti ja muu elekieli. Ensimmäisen vuoden aikana pääosin riittää, että koiralla on vahva luoksetulo ja hyvin kehittyntä laumanluku.

- Koiran kouluttaminen peltoporojen siirtämiseen aloitetaan kuljettamalla poroja koiran kanssa. Koiraa on ensin liinassa ja hallinnan kehittyessä vapaana. Jos poroja kuljetetaan mönkijällä, on koiraa opettava kulkemaan myös näiden matkassa ja tarvittaessa myös kyydissä. Koiralle on opettava, milloin se saa mennä mönkijän eteen, ja milloin sen pitää jäädä sen taakse.

- Porot väistävät koiran ja ihmisen tuottamaa painetta. Peltoporohommissa voi tarvittaessa antaa itse painetta poroihin ja siirtää niitä koiran apuna. Koiralle on annettava mahdollisuus tehdä töitä ja opettella porojen lukemista. Koiralle tulee opettaa myös, milloin se ei saa vaikuttaa poroihin. Kannattaa käyttää esimerkiksi erillistä merkkiä, sanaa tai elettä, kun työt aloitetaan ja lopetetaan.

- Käskystä haukkuminen on hyvä taito opettaa koiralle. Siitä on hyötyä peltoporotöihin siirryttäessä.

- Koiralle on opettava myös pysähymiskäsky ja jarru eli hidastaminen osaksi porojen kuljettamista. Mikäli koiraa aina kutsutaan poroilta kokonaan pois esimerkiksi liian vauhdikkaasta kuljettamisesta, saadaan helposti aikaiseksi pumpaaamista. Pumpaaava paimennustapa aiheuttaa helposti ryntäilyä ja koiraa saa helposti porotukan hajalle.

Pieni pentu oppii nopeasti ja se kannattaa pitää mukana arjen touhuissa. Uteliaat porot voivat pelottaa pentua, joten sen turvallisuudesta on huolehdittava poroissa ollessa. Kuva Kirsi Muuttoranta.

- Peltoporötöissä koiralta tarvitaan haukun ja varman kuljettamisen lisäksi kovemmalla vauhdilla ja paineella porojen ajamista. Koiraa voi mallioppia sen toiselta kokeneelta koiralta tai opettamalla sitä siirtämällä poroja yhdessä ja kannustamalla koiraan. Koira oppii myös ihmisen mallista. Porojen liike voi laukaisata jahtaanisen, joten on varmistettava, että käskystä koira pysähtyy ja tulee luokse.
- Lisäksi koiralle voidaan opettaa esimerkiksi suunnat oikea-vasen. Koiralle voidaan opettaa käskyt käsimerkein, kehonkielellä, sanallisesti ja pillillä.
- Koira ei saa laittaa sille liian vaikeisiin tilanteisiin tai tekemään sellaisia asioita, joita sille ei ole koskaan opetettu. Koiran valmius erilaisiin työtehtäviin riippuu mm. ikäkaudesta, koirien erilaisuudesta, kokemuksista sekä ohjaajan antamasta tuesta. On vaikea sanoa, milloin koira on valmis töihin, sillä jokainen koira on yksilö.

Koiran käyttö Sallan paliskunnassa

Sallan paliskunnassa kesällä 2019 tarkasteltiin koiran käytön tarvetta pello- ja pihaporojen siirtoon. Kriittisimmät alueet kartoitettiin sijoittamalla kartalle maatalat ja viljelykset sekä käytettäväissä olevat paliskunnan porokoirat. Todettiin, että osa alueista on koirattomia. Koirien käytön testaamiseen valikoitiin koealueita kartoituksen avulla.

Ensisijaiselta koealueelta oli jouduttu poistamaan hirvaita räkkääikana vuosittain. Peltokohde sijoittui alueelle, jolla liikkuu loppukesällä ja syksyllä runsaasti poroja. Alkukesällä poroja houkutteli pellon muuta maastoa vihreämpi kasvusto. Pieni muistutus kytketyn koiran kanssa sai porot vaihtamaan ruokailupaikkaansa pysyvästi. Myös räkkääjan hirvaat saatiin pysymään poissa aiempia vuosia paremmin. Loppukesästä vaatimet vasoineen siirtyivät alueelle kesälaitumilta hyvinkin pitkien matkojen päästää. Ennen toisen sadon korjuuta viljelyksiä päivystettiin koiran kanssa tehostetusti reilun viikon ajan. Tehostettu päivystys tarkoitti sitä, että viljelykset käytiin tarkistamassa omatoimisesti kerran tai kahdesti päivässä eikä jääty odottamaan viljelijän ilmoitusta poroista. Loppukesästä porot liikkuvat paljon, ja yhtenä päivänä pellolta karkotettujen porojen tilalle tulee kohta uusia.

Tärkein muutos toiminnassa oli se, että poroihin reagoitiin koiran kanssa heti kun ne havaittiin, jolloin porot eivät ehtineet olla alueella kuin korkeintaan päivän tai kaksi. Lisäksi jokaisen karkottamiskerran jälkeen käytiin seuraavana päivänä tarkastamassa, olivatko porot palanneet. Viimeistään toisen koirakokemuksen jälkeen porot katosivat alueelta pysyvästi. Tehostetun koiratoiminnan ansiosta alueelta ei tarvinnut kuljettaa pois, eikä muutenkaan poistaa

yhtään hirvasta koko kesän aikana.

Koirakon asuessa lähellä peltöja, hetkellinen päivystäminen koiran kanssa on kohtalaisen helppoa ja kustannuksiltaan edullinen vaihtoehto peltoporahinkojen ehkäisyyn. Toki välimatka on olen-nainen tekijä koiratoiminnan kannattavuudessa: parin tunnin automatka ja varttitunnin työskentely kohteessa ei jatkuvana toimintana ole mielekästä eikä edes kustannustehokasta.

Sallassa kerättiin kokemuksia myös koiraharrastajayhteistyöstä matkailukeskuksen räkkäporojen kanssa. Matkailualueella haasteena on se, että matkailijat haluavat nähdä ja valokuvata poroja, mutta liian tuttavalliseksi porot eivät saa alkaa. Kokeilun alkaessa porot olivat jo kesyyntyneet niin paljon, että pyrkivät räkkäsuojaan hotellin sisälle. Matkailuyritysten osalta pihaa-alueen 'houkuttelevuuteenä' kannattaa kiinnittää huomiota; tässäkin tapauksessa hiekkapiha ja avoimet, varjoisat raken-nukset houkuttelevat poroja räkkäsuojaan.

Porot oppivat uusille tavoille todella nopeasti, jo muutamassa päivässä. Muutama alueella ollut poro voi kerätä kavereita nopeasti lämpötilan kohotes-sa ja räkkääjan alkaessa (erityisesti paarma-aika).

Laajalla hiekkapihalla poro saa suojaa räkältä. Erityisesti paarma-aikaan porot hakevat paikkoja, joissa kiusa on pienempi kuin varsi-naisilla laidunalueilla. Kuva Niina Mattila.

Porot tottuvat nopeasti liikenteeseen, turistikoiriin yms. Ne ovat usein poron mielestä pienempi haitta kuin räkkä, jolta se hakee suojaa. Nopea reagointi koiran kanssa aikaisessa vaiheessa, jolloin porot eivät ole vielä 'asettuneet taloksi' karkottaa porot helpommin. Alueelle asettuneet porot on vaikeampi karkottaa ja vaativat enemmän työtä.

Matkailijayleisö, matkailijoiden koirat sekä jatkuva liikenne tuovat lisähastetta matkailukeskuksessa toiminnalle ja koiran käytölle. Isolle poromääälle, eten-kin jos ne ovat tottuneet pysymään alueella, usea koirakko toimii yhtä koiraan tehokkaammin. Koiraharrastajat voivat hyvin toimia yhteistyössä omien, koulutettujen koiriensa kanssa, mutta ohjaus on aina tultava paliskunnasta.

Koiratoiminnasta koettuja hyötyjä Sallassa

Räkkäporojen poistaminen aitaan laittamalla ja poiskuljettamalla vaatii työvoimaa muutenkin kiireiseen vasanleikko- ja rehuntekoikaan. Koiran kanssa porojen karkottamiseen riittää yksi ihminen. Kun räkkähirvaita ei poisteta alueelta pysyvästi, vaan ne ohjataan koiratoiminnan avulla välttämään ei-sallit-tuja alueita, on alueelle syyskesällä palaavia vaati-

mia odottamassa riittävä määrä hirvaita. Esimerkiksi 10–15 hirvaan poistamisella voi olla vaikutusta kahdensadan vaatimen tiinehtyyteen.

On olemassa myös paljon kohteita, joissa alueen aitaaminen ei ole mahdollista. Tällaisissa kohteissa koira on käytännössä ainoa toimiva keino. Kohteissa, joissa porojen aiheuttama haitta on hetkellinen, koiralla päivystäminen on myös kustannustehokkaampaa kuin aitaaminen. Koirasta on hyötyä myös aidatuilla alueilla. Kokemusten mukaan viljelysaitojen sisältä porojen poistaminen koiran kanssa nopeuttaa porojen siirtoa moninkertaisesti kävelymiehiin tai pelkkään mönkijään verrattuna. Jo viljelysaitojen rakentamisvaiheessa tulisi huomioida mahdollinen koirankäyttö niin, että poistumisverjäät tehdään muuallekin kuin suoraan liikennöityä maantietä kohti.

Toimintatapa porottomien ja poromiesten kanssa

Koiraharrastajista voi saada apuvoimaa kohteisiin, joissa ei ole paliskunnan koria. Paimennusta harastavien koiranhjaajien osaaminen riittää porojen siirtoon. Tätä on kokeiltu onnistuneesti ainakin Kuusamon, Sallan ja Ylitornion alueella. Oivangin poroisäntä, Juha Kujala, laittoi toimeksi heti ajatukseen kuultuaan. Hän kutsui porukan koolle ja haettiin pelisäännöt yhteiseen toimintaan:

- Poromies on mukana opastamassa koirakkoa työhön. Samalla hän katsoo, sopiiko koira tehtävään. Parhaimmillaan on päästy siihen, että koirakko hoittaa itsenäisesti eri kohteita. Koira pääsee työhön, johon se on jalostettu ja vapauttaa poromiehen vaikka kesämerkitään tai rehuntekoon.'

Viereisen sivun sopimus selkeyttää paliskunnan ja koirakon oikeuksia ja velvollisuksia. Se on saatavilla PEPOKO-hankkeen nettisivuilla, www.lapinamk.fi/PEPOKO. Koiran omistajalla tulee olla koiralle vaakuutus, joka korvaa mahdolliset porotöissä koiralle aiheutuvat vahingot. Koiran omistajan ja paliskunnan tulee sopia ja selvittää, mitä vastuuvakuuksia tarvitaan mahdollisten muiden vahinkojen korvaamiseksi.

Lapinporokoiraharrastaja Paula Pyyhkälä on ollut siirtämässä poroja Ylitorniolla. Porot hakeutuivat

peltoaukealle, joka sijaitsi Paulan työmatkan varrella. Paliskunta pyysi seuraamaan kohdetta heinäkuun alusta toisen rehusadon tekemiseen saakka.

- Pelkkä ihmisen läsnäolo ei saanut poroja siirtyämään. Vasta koiran läsnäolo ja hauku sai ne poistumaan peltoaukealta. Oli mukavaa, kun koira pääsi töihin muutamia kertoja. Paimennusharjoittelut näkyi koiran käyttäytymisessä poroja kohtaan. Tärkeintä on tottelevaisuus ja käskystä haukkuminen. Koiran on aina tultava kutsuta ohjaajan luokse, kuvalee Paula.

- Hyvä koira tekee töitä ihmisen kanssa, mutta kykenee itsenäisiin päätöksiin.
- Hyvä koira on hallinnassa olematta kuitenkaan jatkuvan käskyyn alla.
- Hyvä koira osaa lukea porotokkaa ja suhteuttaa omaa toimintaa siihen.
- Hyvä poromies puolestaan osaa lukea porot ja ohjata koiraa.
- Hyvä poromies kouluttaa koiransa ja ottaa koiran mukaan hommiin
- Hyvä poromies on koiralleen reilu eikä laita koiraa liian vaikeisiin tehtäviin.
- Koira ja poromies kehittyytä hyviksi yhdessä tekemisen kautta.

KOIRA POROTÖISSÄ – ÄÄNIÄ KENTÄLTÄ -SEMINAARI siirrettiin lauantaille 8.8.2020

Lämmminhenkinen seminaari tarjoaa tuhdin tietopaketin porokoiran käytöstä ja koulutuksesta. Tieto auttaa niin porotöissä, koiraharrastuksissa kuin jalostuksessakin.

Poromiehet ja kaikki koirien työkäytöstä ja koulutuksesta kiinnostuneet, lämpimästi tervetuloa!

Niina Mattila on poronhoitaja Sallan paliskunnasta. Kirsi Muuttoranta työskentelee Lapin ammattikorkeakoulussa lehtorina. Sanna Vinblad työskentelee Lapin ammattikorkeakoulussa projektipäällikkönä. Kaikilla on lapinporokoria eri tehtävissä.

Yhteistyösopimus

1. Sopijasapuolet

Paliskunta/poroisantä: _____
Puhelin: _____

Koiran omistaja: _____
Puhelin: _____
Koiran ohjaaja, jos eri kuin omistaja: _____

2. Sopimuksen kohde

Yhteistyö koiran käytöstä paliskunnan osoittamissa töissä.

3. Sopimuksen voimassaolo Tämä yhteistyö-sopimus astuu voimaan kunkin sopijasapuolen allekirjoitettua sopimukseni. Sopimus on voimassa toistaiseksi. Kukin sopijaosapuoli voi irtisanoo sopimuksen ilman irtisanomisaikeaa tai seuramuksia. Irtisanominen saatetaan tiedoksi kaikille osapuille.

4. Yhteistyöhön sitoutuminen Koiranohjaaja saa käyttää koiranomistajan koiraa paliskunnalta saamiensa ohjeiden mukaisesti liitteessä määritellyissä tehtävissä. Toiminta on täysin vapaaehtoista. Koiranohjaajalla ei ole velvoitusta osallistua porotöihin, eikä paliskunnalle ole velvollisuutta kutsua koiranohjaaja mukaan porojen siirtämisiin. Sekä koiralla että koiranohjaajalla on huomiollivit työssä ollessaan.

Koiranohjaajalle on nimetty paliskunnasta seuraava yhteyshenkilö:

_____, puhelinnumero: _____

5. Sopijasapuolet keskeiset tehtävät Paliskunnan edustaja ohjeistaa koiranohjaajaa riittävästi koiraolle annettuun tehtävään. Koiranomistaja, jos eri kuin ohjaaja, luovuttaa koiran ohjaajan käyttöön tämän sopimuksen mukaiseen toimintaan.

Koiranohjaaja toimii paliskunnan edustajan antamien ohjeiden mukaisesti. Keskeiset tehtävät on kuvattu liitteessä.

6. Dokumentointi koiranohjaaja voi antaa kirjallista tietoa paliskunnalle porojen siirtämisenstä. Paliskunta voi käyttää ja jakaää edelleen täitä tietoa vapaasti.

7. Vastuu Paliskunnan antamien ohjeiden mukaisesta toiminnasta mahdollisesti aiheutuvat, porojen siirtämiseen liittyvät koiran tai ohjaajan aiheuttamat vahingot kuuluvat paliskunnan vastuun pifrin. Koiranohjaaja vastaa itsensä vakuuttamisesta ja koiranomistaja vastaa koiran vakuuttamisesta (esimerkiksi koiran mahdollisen kuolemman, tapaturman ja hoitokulujen osalta).

8. Korvaukset

Mahdollisista korvauskset koiranohjaajalle aiheutuneista kuluista sovitaan erikseen.

9. Viestintä Tilanteita saa tallentaa valokuvina ja videoina, mutta niitä ei saa julkaisa esimerkiksi sosiaalisessa mediassa ilman toisen sopijapuolen suostumusta.

Allekirjoitukset

Tätä sopimusta on ladattu kaksi samansisältöistä kappaletta, yksi kummallekin sopijapuolelle.

_____ / ____ / 20 ____
paikka pvm

Koiranohjaaja (jos eri kuin omistaja)

Poroisantä Koiranomistaja

nimenselvennyys nimenselvennyys

LITE

Koiranohjaajan ja paliskunnan tehtävät

Koiranohjaaja saa osallistua porojen siirtämiseen viljelyksiltä ja piholaita paliskunnan edustajan (myöhempin nimike 'poromies') ohjeiden mukaan.

Koiranohjaajalle tiedotetaan porojen siirtotarpeesta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Koiranohjaaja kuittaa tiedon ('ottaa tehtävän vastaan' tai 'ei pääse osallistumaan') riittävän ajossa. Koiranohjaaja siirtyy kohteeseen poromiehen ohjeiden mukaisesti.

Poromies kuvailee koiranohjaajalle
- porojen normalit kultureerit konteessa
- porojen turvalisuuksien kuljetusmuoto
- koirakon, porojen ja ympäristön turvalisuuuteen vaikuttavat tekijät kuten lähettilä olevat tiet, koiralle vihaiseksi tiedetyn poron, lähiistöllä olevat kotieläinlajitnet ja muut vastaavat
- toivotun kuljetustyylin, kuten saako koiran lastea vapaaksi poroen perään vai pitääkö koiraa olla kyytettiynä, saako se ajoa poroja vauhdilla vai pitääkö sen mennä rauhallisesti ja tulla kääkystä takaisin - muut hanen oleellisiksi katsonansa asiat

Poromiehen tulee mahdollisuuksensa mukaan selvittää, volko koirakko selvittää sille annetuista tehtävästä turvalisesti. Hänen tulee keskeyttää tehtävää, jos eräinten hyvinvointi tai ihmisten turvalisius vaarantuu.

Yleistä

Koirien klimjipitovelvollisuus ei koske työkoiria, jotka tekevät porotöitä. Tällä sopimuksella todistetaan, että paliskunnan ulkopuolisen koiranohjaajan koiria on porotöissä. Heijastinliilit sekä koiralla että koiranohjaajalla osoittavat koiranohjaajan avustavan porojen siirrossa.

Erikoiseen sovittaessa koiranohjaaja voi toimia itsenäisesti, kun koiria on todettu sopivaksi tehtävään ja ohjaaja on perehdytetty riittävästi.

